

Олександр Мосієнко,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри філософсько-історичних студій

та масових комунікацій

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Дмитро Нікітчин,

Студент групи ЗУ-1

Факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ООН: СПРОБИ ВІДВЕРНУТИ ВІЙНУ

Дослідження проблем міжнародного права, зокрема історії розвитку міжнародних організацій продовжує залишатися актуальним і на сучасному етапі розвитку України. В умовах глобалізації політичного та економічного життя зростає значення міжнародних організацій як механізму міжнародного співробітництва.

Війна Росії проти України продемонструвала, що наша держава має потужну міжнародну підтримку, зокрема з боку ООН. Проте загроза ескалації конфлікту не зникла, а заходи міжнародних організацій та військово-політичних блоків недостатньо потужні для приборкання агресора. Через помітні паралелі між сучасністю та ситуацією у 20-30-х рр. ХХ ст., діяльність міжнародних організацій – Ліги націй та ООН, привертає увагу дослідників. Існує багато робіт, присвячених або міжнародному праву та міжнародним організаціям (наприклад, роботи Т. Драчової, К. Лісогорової) або конкретно діяльності ООН (Т. Грачевська, А. Гірман, Я. Жукорська, І. Патлашинська, О. Скрипник).

У статті наведено приклади практичної діяльності ООН щодо врегулювання міжнародних конфліктів. Ці приклади дозволяють стверджувати, що ООН як гарант міжнародного миру та посередник у врегулюванні конфліктів має успіхи та невдачі у здійсненні своєї місії.

Перша спроба створити глобальну організацію підтримки світу зіткнулася з труднощами. Лізі Націй, створеній за результатами Першої світової війни, не вдалося сформувати ефективні механізми впливу на геополітичну обстановку та запобігання конфліктів. Друга світова війна, розв'язана Німеччиною 1939 р., стала наочним свідченням нездатності Ліги Націй запобігти глобальному конфлікту. Усвідомлення цієї трагедії підштовхнуло світову спільноту до пошуку нового шляху, який гарантував би мир та безпеку після закінчення війни.

Ідея створення нової міжнародної організації почала формуватися ще під час Другої світової війни. Важливі віхи на цьому шляху – Атлантична хартія, підписана лідерами США та Великобританії у 1941 р., та Декларація радянського уряду на Міжсоюзній конференції того ж року. Ці документи заклали основи майбутньої співпраці та принципи мирного співіснування.

24 жовтня 1945 р., з ратифікацією Статуту ООН, організація офіційно розпочала свою діяльність. 51 держава, включаючи Україну, стали її засновниками. Термін «Об'єднані Нації» виник ще 1942 р., об'єднавши країни, що протистояли фашизму. З того часу 24 жовтня відзначається як День Об'єднаних Націй, нагадуючи про прагнення миру та міжнародного співробітництва.

Статут ООН (стаття 1) проголошує головним завданням Організації підтримання міжнародного миру та безпеки шляхом співробітництва держав-членів. Врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту стало поштовхом до розвитку нових методів забезпечення миру під егідою ООН. Наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. виникла концепція наглядних операцій, яка започаткувала миротворчу діяльність організації. Функції спостерігачів включали моніторинг ситуації, складання звітів, розслідування інцидентів та інспекцію військових об'єктів. Вони стали важливим джерелом інформації для Ради Безпеки ООН, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення.

Першим прикладом миротворчої операції ООН вважається місія зі спостереження за перемир'ям у Палестині 1948 р. Незважаючи на складності періоду «холодної війни», коли механізми колективної безпеки були практично паралізовані, ООН почала активно використовувати миротворчі операції для підтримки миру та безпеки у різних регіонах світу [6, с.144].

Перша миротворча місія ООН, наділена повноваженнями щодо поділу воюючих сторін, діяла з 1956 р. до 1967 р. Проте принцип згоди сторін на присутність миротворців став викликом, як показало виведення місії з Синайського півострова на вимогу Єгипту. Зі створенням групи ООН для спостереження щодо конфлікту Індії та Пакистану у 1949 р., з'явилися нові форми миротворчості: місії щодо з'ясування фактів, спостереження за виборами, групи примирення та інші. У 1960 р. ООН розгорнула масштабну місію до Конго, чисельність якої сягала 20 тисяч осіб. Досвід цієї операції виявив небезпеки, пов'язані з місіями зі стабілізації у зонах конфліктів. Загибель 250 миротворців, включаючи Генерального секретаря Дага Хаммаршельда, свідчила про ризики і жертви, пов'язані з миротворчою діяльністю. У 1960-70-х рр. ООН проводила як короткострокові місії (Домініканська республіка, Західний Іран, Ємен), так і довгострокові операції (Кіпр, Близький Схід). Це свідчило про розширення географії та завдань миротворчої діяльності ООН, що адаптується до мінливих викликів міжнародної безпеки [3, с.424].

Після закінчення «холодної війни» миротворча діяльність ООН зазнала значних змін. Від «традиційних» (військових) операцій організація перейшла до «багатофункціональних», спрямованих на забезпечення виконання мирних угод та побудову сталого світу. Фокус миротворчих місій змістився з міждержавних конфліктів на внутрішньодержавні та громадянські війни. Це вимагало розширення складу місій, включивши у них як військовий персонал, так і різних фахівців (адміністраторів, спостерігачів, саперів тощо). Після холодної війни кількість миротворчих операцій різко зросла. З 1948 р. ООН організувала 71 місію, 14 з яких продовжуються до цього часу [3, с.425].

Незважаючи на зусилля ООН, багато регіональних конфліктів залишаються невіршеними. Це підкреслює складність та довгостроковий характер миротворчої діяльності, яка потребує постійного вдосконалення підходів та інструментів.

Приклади успішних операцій: Місія ООН у Сьєрра-Леоні (1999-2005 рр.) вважається однією з найуспішніших. Вона виконала більшість завдань, включаючи припинення вогню, сприяння гуманітарній допомозі, підтримку виборів та роззброєння бойовиків. Операція у Бурунді (до 2006 р.) також спочатку оцінювалася позитивно, зважаючи на припинення вогню та проведення виборів. Однак відновлення насильства у 2015 р. показало крихкість досягнутого світу. Серед відносно успішних місій можна назвати операції у Східному Тиморі, Центральноафриканській Республіці, Ліберії та Гаїті.

Африканський континент залишається одним із ключових регіонів для миротворчої діяльності ООН. Нині тут реалізуються 6 із 12 операцій, охоплюючи широкий спектр завдань – від проведення референдуму у Західній Сахарі до стабілізації ситуації у Південному Судані. Досвід місій, таких як Об'єднане представництво ООН з побудови миру в Сьєрра-Леоні, демонструє важливість сприяння державам у постконфліктному відновленні [8].

Досвід миротворчих операцій показує, що успіх часто залежить від ряду факторів, включаючи розмір території: операції на невеликій території (Косово, Гаїті, Східний Тимор, Соломонові Острови) мають більше шансів на успіх. Досягнення припинення вогню та згоди всіх сторін конфлікту є ключовою умовою для ефективного розгортання миротворців. Для виконання поставлених завдань необхідні чіткий мандат та достатні ресурси [5, с.28].

Невдачі та виклики: Незважаючи на успіхи, ООН зіштовхнулася і з невдачами. Місія в Руанді під час геноциду 1994 р. стала прикладом неефективності миротворчих дій. ООН не змогла запобігти загибелі мільйонів людей. Також зберігаються проблеми у врегулюванні конфліктів на Кіпрі, Сомалі, Сирії, Лівії та до 2022 р. на південному сході України. В останні десятиліття Рада Безпеки ООН почала спрямовувати миротворчі місії в зони активних конфліктів, де не було досягнуто припинення вогню та згоди всіх сторін (наприклад, Сомалі та Боснія). Проте, обмежені ресурси та персонал ускладнювали виконання поставлених завдань. Трагічні події у Руанді (1994 р.) та Сребрениці (1995 р.) стали болючими уроками, які змусили ООН переглянути концепцію миротворчості.

Сучасні миротворчі операції ООН багатьма експертами часто оцінюються як мало-чи середньоєфективні. Для підвищення ефективності радять вжити низку заходів, такі як запобіжні дії: фокус повинен зміститися на превентивні заходи, що запобігають розгортанню конфліктів. Варто переглянути мандати миротворчих місій, включаючи право застосування сили для забезпечення захисту, а не лише самооборони. Рада Безпеки ООН має розробити уніфіковані концепції та алгоритми для вирішення конфліктних ситуацій. Важлива рання ідентифікація ризиків у потенційно конфліктних регіонах. Зросло значення медіа-стратегії, оскільки ЗМІ можуть відігравати важливу роль у сприянні мирному врегулюванню. Крім того, миротворці потребують навчання навичок міжкультурної комунікації та етичних норм.

З 1992 р. Україна бере активну участь у миротворчих операціях ООН, ставши одним із ключових контрибуторів серед європейських країн. Ця участь наголошує на відданості України принципам запобігання конфліктам та збереженню миру. Українські миротворці зробили вагомий внесок в операції в Афганістані, Боснії та Герцеговині, Грузії, Демократичній Республіці Конго, Східному Тиморі, Сьєрра-Леоні та Хорватії [1, с.58].

У зв'язку з анексією Криму та збройною агресією Росії на сході України, у 2014 р. тема миротворчості набула особливої актуальності в українському суспільстві. Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця зазначає, що статут ООН, який надає особливі права постійним членам Ради Безпеки, є основною перешкодою для реформи організації. Проте необхідність реформи очевидна, щоб уникнути повторення долі Ліги Націй. Обговорення реформи ООН фокусуються на таких аспектах: збільшення кількості постійних членів Ради Безпеки для справедливішого представництва регіонів світу; перегляд права вето: обмеження або скасування права вето для підвищення ефективності Ради Безпеки. Україна виступає за реформу ООН, спрямовану на підвищення ефективності організації та посилення її ролі у підтримці міжнародного миру та безпеки [1, с.58].

Сучасні загрози українській державності вимагають пошуку адекватних відповідей. Проте право вето постійних членів Ради Безпеки обмежує можливості ООН у вирішенні найважливіших питань міжнародної безпеки, перетворюючи організацію на «безсилового спостерігача» [6, с.143; 7].

Висновки. Враховуючи досвід Ліги Націй, міжнародне співтовариство створило ООН, удосконаливши інструменти підтримки миру та безпеки. Однак, незважаючи на досягнення у гуманітарній сфері, організація досі стикається з труднощами у політичній галузі. Питання збереження суверенітету держав та запобігання агресії залишаються гострими.

Досвід миротворчих операцій ООН демонструє як успіхи, і невдачі. Ефективність місії залежить від багатьох факторів, включаючи складність конфлікту, готовність сторін до співпраці та ресурси, що надаються міжнародним співтовариством. Нині активно обговорюється необхідність реформування ООН. Мета – розробити дієві механізми впливу на країни-агресори та забезпечити ефективніші інструменти забезпечення міжнародного миру та безпеки. Це – ключовий виклик для організації у XXI столітті.

Від ефективності сучасних міжнародних безпекових інститутів, таких як ООН, ОБСЄ, ЄС чи Ради Європи залежить, без перебільшення, мир у всьому світі і нашій державі в тому числі. Сучасна міжнародна ситуація демонструє нові виклики для системи міжнародної безпеки. Тим актуальнішими стають дослідження міжнародної ситуації на протязі ХХ ст. та діяльність ООН на сучасному етапі зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грачевська Т. О., Гірман А. П. Проблеми та перспективи реформування ООН: позиція України / Т. О. Грачевська, А. П. Гірман // *Геополітика України: історія і сучасність*. – 2023. – № 1(30). – С. 56-66.
2. Драчова Т. Ліга Націй та ООН: історичні паралелі / Т. Драчова, А. В. Фомін. // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців: «Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства»*. – 2016. – С. 41-45.
3. Жукорська Я. М. Історія виникнення та становлення миротворчої діяльності ООН / Я. М. Жукорська // *Часопис Київського університету права*. – 2020. – № 4. – С. 423-427.
4. Лісогорова К. Від Ліги Націй до ООН: історія становлення універсальних міжнародних організацій колективної безпеки / К. Лісогорова, Д. Свистун // *Актуальні проблеми правознавства*. – 2020. – №. 3. – С. 5-11.
5. Патлашинська І. В. Геноцид як підстава для розгортання миротворчих операцій / І. В. Патлашинська // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. – 2011. – № 20. – С. 24-28.
6. Скрипник О. М. Миротворча діяльність ООН: витоки концепції наглядових операцій / О. М. Скрипник // *Європейські історичні студії: науковий журнал*. № 16. – К., 2020. – 182 с. – С. 140-153.
7. Köchler H. Quo Vadis, United Nations? [Електронний ресурс] / Hans Köchler. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://hanskoechler.com/koechler-quo-vadis-UN.htm>.
8. Where We Operate [Електронний ресурс] // United Nations Peacekeeping – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate> (accessed: 21.04.2024).
9. Слюсар В. М. Деякі зауваження до визначення поняття «насилля»: соціально-філософський аспект. *Гілея*. 2015. Вип. 98. С. 245 – 248.
10. Слюсар В.М. Поняття «агресія» у предметному полі соціальної філософії в контексті дослідження проблеми насилля. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія «Філософські науки»*. 2014. Вип. 18. 393 с.
11. Слюсар В. М. Насилля: соціально-філософська природа. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. 450 с.